

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ВАЙЦЕХОВСЬКА ОКСАНА РОМАНІВНА

УДК 341.2

**МІЖНАРОДНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПРАВОПОРЯДОК:
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

12.00.11 «Міжнародне право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор юридичних наук, доцент **Щокін Юрій Вадимович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри права Європейського Союзу.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Денисов Володимир Наумович**, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, завідувач відділу міжнародного права та порівняльного правознавства;

– доктор юридичних наук, професор **Смирнова Ксенія Володимирівна**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри порівняльного і європейського права;

– доктор юридичних наук **Кононенко Валерій Петрович**, адвокат.

Захист відбудеться 14 вересня 2020 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.03 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано 14 липня 2020 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.П. Матюхіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Міжнародне співробітництво з фінансових питань завжди представляло особливий інтерес для держав, оскільки забезпечення всіх сфер життєдіяльності кожної країни на пряму залежить від її фінансової стабільності, підтримка якої майже неможлива без співпраці з іншими суб'єктами міжнародного права. Тривалий час міжнародні фінансові відносини переважно мали похідний від міжнародних економічних відносин характер, їх «обслуговували» та були ними обумовлені. Проте роль міжнародної фінансової системи як суто «кровоносної системи» світової економіки вже не відповідає дійсності. Обсяг транскордонних фінансових потоків у десятки разів перевищив обсяг торгових обмінів, а розвиток новітніх технологій управління міжнародними фінансовими трансфертами в режимі «on-line» і поява цілого спектру нових фінансових технологічних продуктів спричинили відрив фінансового капіталу від реальної економіки та змінили традиційні елементи, що формують фінансову систему не тільки конкретної держави, але й глобальну систему світових фінансів.

Фінансова глобалізація, перевищуючи економічну в рази, на фоні розвитку транскордонного фінансового співробітництва та вільного доступу країн до зовнішнього капіталу значно посилила нестабільність міжнародної фінансової системи, зумовила можливість швидкого переміщення фінансових криз між національними фінансовими системами країн, а отже, створила небезпечну ситуацію для суб'єктів, які оперують у глобальному фінансовому середовищі (насамперед держав). Масштаби та наслідки останньої світової фінансової кризи 2008-2009 років продемонстрували наявність серйозних недоліків функціонування міжнародної фінансової системи, і – найголовніше – відсутність належної міждержавної координації в цій сфері.

Наслідки фінансової глобалізації стали серйозним викликом для міжнародного права. Активна інтеграція національних фінансових систем у єдиний планетарний механізм з універсальною системою інститутів і взаємодією фінансових ринків потребує формування глобального фінансово-правового простору шляхом розвитку та удосконалення системи міжнародного фінансового права. Незважаючи на важливість для кожної держави стабільності її фінансової системи, фінансова сфера порівняно з іншими галузями міжнародного права відносно мало врегульована на багатосторонньому міжнародно-правовому рівні.

Після 2008 року філософія фінансової політики держав як на національному, так і на наднаціональному рівнях суттєво змінилась. Розпочалося реформування системи міжнародних фінансових організацій та формування комплексу міжнародних фінансових стандартів щодо мінімізації системних фінансових ризиків. Цей процес ускладнюється різними національними інтересами держав у сфері фінансів, які вони відстоюють на міжнародній арені. Формальним втіленням спільної та узгодженої позиції держав у цій сфері має бути (і частково є) система міжнародного фінансового права, яка виступає інструментом глобальної політики та правовим механізмом підтримки міжнародного фінансового правопорядку в цілому.

Такі тенденції, як посилення впливу міжнародного фінансового права на національні системи правового регулювання фінансових відносин, конвергенція фінансових систем та уніфікація національних законодавств з фінансових питань, зумовлюють потребу в дослідженні не тільки міжнародного фінансового права як нормативно-правового підґрунтя функціонування міжнародної фінансової системи, але й міжнародного фінансового правопорядку в цілому. Правовий аналіз фінансової сфери міждержавних відносин у вигляді міжнародного фінансового правопорядку дає можливість дослідити не тільки міжнародні фінансові правовідносини і не лише норми міжнародного фінансового права, а й їх взаємозв'язок і взаємозумовленість, а також проаналізувати ефективність регулюючої функції міжнародного фінансового права в певній сфері фінансових правовідносин у межах конкретного часового періоду.

Незважаючи на сучасні масштаби небезпек світових фінансових криз, нестабільність національної фінансової системи України та її тісне співробітництво з низкою міжнародних фінансових організацій, у вітчизняній міжнародно-правовій науці проблеми міжнародного фінансового права як нормативно-правового регулятора міждержавних фінансових відносин майже не розглядалися. За період незалежності України вітчизняний науковий доробок з даної проблематики складають дисертації А. Кадацької, А. Лабунської, Х. Шперун, О. Дунас, Є. Палій, які присвячені діяльності окремих міжнародних фінансових організацій, а також підручники з міжнародного фінансового права О. Виговського та Л. Лазебник. За радянських часів питання міжнародних фінансових правовідносин розглядалось в окремих статтях Ю. Ровінського, В. Лісовського та інших вчених, проте комплексних досліджень здійснено так і не було.

У російській доктрині міжнародного права дана проблематика

досліджується В. Шуміловим, Г. Петровою, Л. Воловою та іншими, натомість погляди науковців суттєво різняться як щодо предмету міжнародного фінансового права, так і суб'єктного складу міжнародних фінансових правовідносин. У західній науці міжнародного права увага переважно приділялася міжнародним приватноправовим фінансовим відносинам у контексті дослідження правового регулювання міжнародних фінансових ринків (Ф. Вуд, Ф. Паск, Х. Скотт та інші). І лише після світової фінансової кризи 2008 р. спостерігається активізація наукових пошуків удосконалення міждержавної координації у фінансовій сфері з метою протидії системним ризикам (К. Браммер, Р. Раджан, Т. Едамс, А. Сейдан, В. Блекмор, І. Джіпес, Д. Родрік тощо).

З огляду на зазначені тенденції у сучасній міжнародній фінансовій системі та зростання ролі міжнародного фінансового права як важливого нормативно-правового запобіжника системних ризиків у сфері міжнародних фінансових відносин дослідження міжнародного фінансового правопорядку є вчасним і актуальним як з наукової, так і з практичної точок зору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Напрямок дисертаційного дослідження обрано згідно з науково-дослідними роботами кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах комплексної цільової програми «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права» (номер державної реєстрації 0111U000954) наукового напрямку «Україна в системі сучасного міжнародного правопорядку».

Мета й завдання дослідження. Метою дисертації є формування доктринального підходу до міжнародного фінансового правопорядку, розкриття структури та змістовних характеристик його складових елементів, виявлення актуальних проблем та узагальнення основних тенденцій розвитку сучасного міжнародного фінансового правопорядку в умовах глобалізації, визначення правового статусу України як суб'єкта міжнародного фінансового правопорядку.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- визначити предмет правового регулювання міжнародного фінансового права як нормативно-правової складової міжнародного фінансового правопорядку;
- розкрити структуру, зміст та ознаки міжнародного фінансового правопорядку;
- встановити співвідношення міжнародного фінансового

правопорядку та міжнародного економічного правопорядку;

- визначити принципи міжнародного фінансового права;
- розкрити правову природу, види та місце міжнародних договорів у міжнародному фінансовому правопорядку;
- визначити роль міжнародно-правового звичаю у міжнародному фінансовому правопорядку;
- з'ясувати вплив судових і арбітражних рішень на міжнародний фінансовий правопорядок;
- розкрити правову природу актів міжнародних фінансових організацій та їх роль у сучасному міжнародному фінансовому правопорядку;
- визначити особливості міжнародної правосуб'єктності держав у міжнародному фінансовому правопорядку;
- з'ясувати роль міжнародних міжурядових фінансових організацій у міжнародному фінансовому правопорядку;
- визначити правовий статус міжнародних неурядових організацій, субнаціональних осіб, ТНК і фізичних осіб у міжнародному фінансовому правопорядку;
- виявити актуальні проблеми організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку та запропонувати напрямки його вдосконалення;
- визначити чинники формування та особливості фінансової політики України як суб'єкта міжнародного фінансового правопорядку;
- розкрити основні напрямки співпраці України з суб'єктами міжнародного фінансового правопорядку.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, що виникають у процесі забезпечення міжнародного фінансового правопорядку.

Предметом дослідження є міжнародний фінансовий правопорядок: теоретичні засади та актуальні проблеми в умовах глобалізації.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження представлена комплексом загальнонаукових і спеціальних методів, які застосовуються в сучасній науці міжнародного публічного права. *Історико-правовий* метод покладено в основу дослідження еволюції формування інституційно-суб'єктної складової міжнародного фінансового правопорядку, генези правового статусу міжнародної міжурядової організації, правового аналізу становлення зовнішньої та внутрішньої фінансової політики України з моменту набуття незалежності до теперішнього часу. *Формально-юридичний* метод

застосовувався під час аналізу положень міжнародних договорів, актів міжнародних фінансових організацій та рішень міжнародних судових органів з фінансових питань. На основі *діалектичного* методу здійснено визначення предмету правового регулювання міжнародного фінансового права, встановлено суб'єктний склад міжнародного фінансового правопорядку. За допомогою *логічного* методу на основі представлених в теорії права підходів до поняття «правопорядок» та існуючих в міжнародно-правовій науці узагальнень щодо поняття «міжнародний правопорядок» визначено ознаки та сформульовано визначення поняття «міжнародний фінансовий правопорядок». *Порівняльно-правовий* метод дав можливість визначити правові характеристики актів міжнародних фінансових організацій шляхом порівняння порядку їх прийняття і впровадження з порядком створення договірної та звичаєвої норм міжнародного права. За допомогою методу *теоретичного моделювання* шляхом співставлення класичної моделі створення міжнародно-правової звичаєвої норми (практика + *opinio juris*) з особливостями створення і реалізації м'яких норм міжнародного фінансового права було обґрунтовано наявність міжнародно-правових звичаєвих норм у нормативно-правовій складовій міжнародного фінансового правопорядку. Метод *комплексного аналізу* дав змогу визначити фактичний зміст, основні тенденції та сучасний стан розвитку міжнародного фінансового правопорядку, а також правові, політичні, економічні та інші чинники, які впливають на його формування в умовах глобалізації. *Формально-логічні* прийоми (індукція і дедукція, аналіз і синтез, доказ і спростування, узагальнення та інші) застосовувались при виявленні основних недоліків організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку в умовах глобалізації та формулюванні пропозицій щодо їх мінімізації. На основі *аксіологічного* підходу розкрито правову природу принципів міжнародного фінансового права, їх роль для міжнародного фінансового правопорядку. За допомогою такого логічного прийому як *класифікація* здійснено класифікацію міжнародних договорів з фінансових питань за такими критеріями як кількість суб'єктів, правовий статус суб'єктів, територіальна поширеність та інші. Оскільки досліджуваний в дисертації міжнародний фінансовий правопорядок є складною структурованою системою взаємопов'язаних елементів, важливу роль при написанні дисертації відіграв *системно-структурний* метод, який дав змогу визначити принципи міжнародного фінансового права як системоутворюючий елемент даної галузі та дослідити кожен структурну складову міжнародного фінансового правопорядку з

урахуванням системних зв'язків з іншими.

Науково-теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних науковців XIX – XX ст., а також провідних дослідників пострадянського простору сучасного періоду, таких як: С. Алексеев, Л. Ануфрієва, Ю. Байдін, І. Білорус, Є. Білоусов, М. Богуславський, С. Боринець, В. Буткевич, О. Буткевич, В. Василенко, М. Веліжаніна, Г. Вельямінов, Я. Вільчак, О. Виговський, С. Войтович, Л. Волова, Г. Даниленко, В. Денисов, А. Дмитрієв, О. Дунас, М. Ентін, В. Євінгов, Н. Єрпильова, М. Єрмошенко, І. Забара, О. Задорожній, А. Іванський, І. Кудас, Б. Кучер, А. Кадацька, Ю. Колосов, М. Корнєєв, А. Лабунська, М. Лазарєв, Л. Лазебник, Д. Левін, В. Лісовський, І. Лукашук, Є. Львова, С. Малінін, У. Мамєдов, В. Маргієв, О. Мережко, М. Микієвич, В. Мицик, А. Мовчан, О. Моїсєєв, Т. Нешатаєва, В. Никофоров, Б. Остроухов, Є. Палій, П. Пацурківський, О. Петришин, Г. Петрова, Т. Подорожна, В. Репецький, Ю. Ровінський, І. Сало, В. Сирих, Н. Тазієв, О. Тарасов, Л. Тарасова, Л. Тимченко, В. Толстих, О. Трагнюк, Г. Тункін, Н. Тюріна, М. Ушаков, Д. Фельдман, О. Харчук, М. Черкес, С. Черніченко, О. Шибаєва, М. Шаповалов, Н. Шаповалова, І. Шаов, О. Шпакович, Х. Шперун, В. Шумілов, Ю. Щокін.

Різні аспекти досліджуваної проблематики розглядалися в працях таких зарубіжних науковців як Б. Айхенгрін, К. Александр, Д. Арнер, М. Баркун, С. Блек, В. Блекмор, Р. Болдвін, К. Браммер, Я. Броунлі, Н. Вачев, М. Версальський, М. Віраллі, Ф. Вуд, Д. Голд, А. Гузман, Р. Дгумейл, І. Джіпес, К. Ебот, В. Ебке, Т. Едамс, Дж. Ітвел, П. Жюйар, Д. Карро, Ж. Комбако, У. Коплін, П. Корбет, Р. Ластра, Г. Ліпперт, Ф. Ловенфельд, Ф. Манн, Р. Мюллерсон, Т. Надь, Д. Нортон, Е. Пан, М. Пєбро, М. Рейсмен, П. Ретер, Д. Родрік, П. Себастьянугті, Ф. Сейрстед, Х. Скотт, Д. Снайдел, Р. Стейнберг, Л. Тейлор, М. Тейлор, Ж. Тускоз, І. Феран, А. Фердросс, Дж. Фоссет, Х. Чіу, Дж. Шварценбергер.

Нормативною та емпіричною базою дослідження стали міжнародно-правові звичаї, міжнародні договори, рішення міжнародних судів, акти міжнародних міжурядових організацій, чинне законодавство України та інших країн, звіти міжнародних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що представлена робота є першою у вітчизняній науці міжнародного права, яку присвячено теоретичним і практичним проблемам міжнародного фінансового правопорядку, в якій сформовано доктринальний підхід до міжнародного фінансового правопорядку, розкрито структуру та змістовні характеристики його складових елементів, виявлено актуальні

проблеми та узагальнено основні тенденції розвитку сучасного міжнародного фінансового правопорядку в умовах глобалізації, визначено правовий статус України як суб'єкта міжнародного фінансового правопорядку.

У рамках проведеного дослідження одержані нові теоретико-методологічні положення та науково обґрунтовані висновки, концепції та пропозиції, що мають наукову новизну і виносяться на захист, а саме:

уперше:

- сформульовано визначення міжнародного фінансового правопорядку, який являє собою фактичний стан впорядкованості міжнародних фінансових правовідносин, що сформувався і діє як результат реалізації принципів і норм діючого міжнародного фінансового права та забезпечується за допомогою особливого міжнародного організаційно-правового механізму;

- обґрунтовано, що критерій економічної потужності, який є умовою участі держав у G20 та покладений в основу «зваженого» голосування в органах МВФ й інших міжнародних фінансових організацій, зумовив формування організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку, в якому правова координація міжнародної фінансової системи здійснюється вузьким колом фінансово потужних країн;

- обґрунтовано галузеву самостійність міжнародного фінансового права в силу наявності: особливого предмету правового регулювання – міжнародні фінансові відносини, спільним об'єктом яких виступають гроші або грошові зобов'язання; галузевих принципів міжнародного фінансового права; достатньо великого обсягу міжнародно-правових фінансових норм; важливого значення міжнародних фінансових правовідносин для міжнародної спільноти в умовах швидкої фінансової глобалізації і пов'язаних з нею системних ризиків; функціонування розгалуженої системи міжнародних фінансових організацій, які здійснюють міжнародну координацію у фінансовій сфері;

- визначено, що принцип незастосування сили чи погрози силою в системі міжнародного фінансового правопорядку включає такі елементи: 1) незастосування фінансової сили з метою завдання шкоди державі; 2) незастосування сили у вигляді кібератак на інформаційно-технологічні ресурси, що забезпечують функціонування національної фінансової системи; 3) незастосування військової сили до держави через невиконання нею фінансових зобов'язань;

- обґрунтовано, що заборона фінансування терористичної діяльності, яка отримала закріплення у комплексі міжнародно-правових

норм та забезпечується відповідним міжнародним організаційно-правовим механізмом, є галузевим принципом міжнародного фінансового права оскільки: поширюється на всю галузь міжнародного фінансового права; визнана майже всіма країнами світу; є важливою для міжнародної спільноти в контексті збереження миру; взаємозумовлена такими основними принципами міжнародного права, як незастосування сили чи погрози силою та невтручання у внутрішні справи;

- обґрунтовано, що акти міжнародних організацій стосовно типових договорів у сфері уникнення подвійного оподаткування (результат узагальнення тривалої *практики*) після їх систематичних застосувань державами у міжнародних договорах про уникнення подвійного оподаткування (*opinio juris*) набули форм міжнародно-правових звичаїв;

- обґрунтовано, що правила узгодження умов фінансування МВФ, які історично сформувались і застосовуються протягом десятиліть (*практика*) з мовчазної згоди країн-членів (*opinio juris*), є міжнародно-правовими звичаєвими процесуальними нормами;

- визначено особливості обмеження суверенних прав держав у фінансовій сфері в рамках членства у міжнародних фінансових організаціях, зокрема: добровільність; тимчасовість; частковість (країна не втрачає всі повноваження з тих питань, щодо яких суверенні права обмежені); у фінансових інтересах держави-члена;

- обґрунтовано, що механізм «зваженого» голосування в міжнародних фінансових організаціях, при якому кількість голосів залежить від економічних показників країн-членів, що зумовлює відсутність їх рівного впливу на прийняття рішень, є унормованим у міжнародному фінансовому правопорядку диференціюванням потенційних можливостей держав залежно від їх фінансової потужності;

- визначено підстави дотримання державами актів міжнародних фінансових організацій, зокрема: 1) з формальних підстав (*de jure*) юридично обов'язковими є акти міжнародних фінансових організацій, у статутних документах яких така обов'язковість прямо зазначена (наприклад, ОЕСР) або випливає з положень статуту (наприклад, МВФ); 2) з фактичних підстав (*de facto*) – держави визнають акти міжнародних фінансових організацій обов'язковими для себе: а) в силу настання негативних наслідків при їх невиконанні (занесення країн в «чорні списки»); б) задля підтримки репутації країни як економічно надійного партнера; в) з метою імплементації в законодавство ефективних для стабілізації національної фінансової системи міжнародних фінансових стандартів;

- визначені правові характеристики нормотворчості G20 з фінансових питань, а саме: 1) зміст положень актів G20 носить програмно-регулюючий характер; 2) положення актів відносно швидко реалізуються; 3) акти в більшості адресуються не державам, а міжнародним фінансовим організаціям, які здійснюють деталізацію і реалізацію запланованих реформ; 4) акти G20 являють собою правовий вплив міжнародного співтовариства на фінансові проблеми глобального характеру; 5) представництво держав на найвищому рівні в G20 надає їм актам найвищої морально-політичної сили, змістовне наповнення яких є нормативно-правовим «порядком денним» міжнародного фінансового правопорядку;

- визначені характерні риси фінансового правопорядку ЄС, зокрема: 1) неоднорідність нормативно-правової складової фінансового правопорядку ЄС – зона євро не охоплює територію всіх держав-членів ЄС, що створює різне нормативно-правове навантаження норм фінансового права ЄС на монетарну політику урядів країн-членів ЄС; 2) дуалістична природа фінансового права ЄС, норми якого не тільки регулюють відносини між країнами-членами ЄС, але й мають пряму дію на приватних осіб, зумовлює специфічний суб'єктний склад фінансового правопорядку ЄС: держави-члени ЄС, інституції ЄС, приватні юридичні особи, фізичні особи; 3) до сучасних тенденцій у фінансовому правопорядку ЄС належать: взаємопроникнення національних фінансових систем держав-членів ЄС, мінімізація їх автономності, поступове об'єднання фінансових ринків країн ЄС та формування глобального регіонального фінансового ринку ЄС;

- доповнено перелік чинників, що можуть призвести до загроз національній безпеці України у фінансовій сфері: незахищеність державних інтернет-мереж і серверів у сфері фінансів від зовнішніх кібератак на національну банківську систему; перевищення допустимого рівня присутності іноземних банків у банківській системі держави (особливо банків однієї зарубіжної країни);

- обґрунтовано, що Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р., переважна більшість положень якого стосується військової безпеки, не охоплює всіх складових національної безпеки України, зокрема фінансової безпеки, тому потребує внесення змін з метою комплексного врегулювання даного питання;

удосконалено:

- визначення міжнародного фінансового права, відповідно до якого дана галузь міжнародного публічного права охоплює систему міжнародно-правових фінансових норм, що регулюють фінансові

відносини між суб'єктами міжнародного права, частину з яких складає комплекс норм, що забезпечує однотипне регулювання внутрішньодержавних фінансових відносин шляхом уніфікації національного законодавства з фінансових питань;

- класифікацію міжнародних відносин, що складають предмет правового регулювання міжнародного фінансового права, згідно якої вони поділяються на такі основні групи: відносини між державами щодо уніфікації національних правових режимів у фінансовій сфері; відносини між суб'єктами міжнародного права з приводу організації та функціонування міжнародного фінансового правопорядку; відносини між суб'єктами міжнародного права, що виникають стосовно питань транскордонного руху фінансових ресурсів між ними;

- положення про те, що механізм фінансування МВФ країн-членів: за формою та процедурою узгодження умов не належить до системи міжнародних договорів, а виступає особливим правовим механізмом у формі одностороннього рішення органу МВФ щодо надання фінансування країні-члену; за змістом домовленості не належить до кредитних відносин, а є купівлею державою конвертованої валюти за національну валюту на умовах зворотного викупу;

набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо:

- структури міжнародного фінансового правопорядку, складовими елементами якого є: міжнародні публічні фінансові правовідносини, що виникають між суб'єктами міжнародного права; нормативно-правова складова у вигляді міжнародного фінансового права; інституційно-суб'єктна складова, до якої входять суб'єкти міжнародного фінансового права;

- аргументів щодо відсутності міжнародної правосуб'єктності у приватних юридичних (включаючи ТНК) та фізичних осіб в міжнародному фінансовому правопорядку, зокрема: не володіють самостійністю щодо права вступати у правовідносини з іншими суб'єктами міжнародного фінансового права; їх правовий статус, відносини та відповідальність не підпорядковуються прямо міжнародним правовим нормам; не є учасниками міжнародних фінансових правовідносин; не беруть участі у міжнародній правотворчості у сфері фінансів;

- основних напрямків вдосконалення організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку, а саме: підвищення ефективності міжнародного моніторингу фінансового сектору країн шляхом його стандартизації; інтенсифікація моніторингу національних юрисдикцій щодо імплементації міжнародних фінансових стандартів (раз

у 5 років для всіх країн, раз у рік для країн з системно значимими фінансовими секторами); оприлюднення інформації про особливості фінансового сектору країн; підвищення функціональності інформації, що міститься у звітах з моніторингу, шляхом її деталізації;

- ідеї макроструктурної реформи інституційно-суб'єктної складової міжнародного фінансового правопорядку шляхом створення глобальної фінансової організації, заснованої на міжнародному договорі, згідно з яким така організація мала б: міжнародну правосуб'єктність у міжнародному фінансовому правопорядку щодо здійснення координуючої, регулюючої, контролюючої та «санкційної» функцій; предметну універсальність у фінансовій сфері; організаційну структуру, яка включала б структурні підрозділи з координації й управління в основних сферах міжнародних фінансових правовідносин; повноваження координаційного центру для регіональних міжнародних фінансових організацій.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у: *науково-дослідній сфері* – для подальших теоретичних досліджень міжнародного фінансового права, міжнародного банківського права, міжнародного кредитного права, міжнародного інвестиційного права, міжнародного податкового права, правового статусу міжнародних фінансових організацій тощо; *правотворчій діяльності* – при розробці концепції зовнішньої фінансової політики України та законопроектів з фінансових питань, які розробляються з метою імплементації міжнародно-правових фінансових норм; *правозастосовній діяльності* – для оптимізації імплементації міжнародних фінансових стандартів у національне законодавство Національним банком України, Міністерством фінансів України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, тощо; *навчальному процесі* – під час підготовки методичних розробок, підручників, а також навчальних посібників з дисциплін «Міжнародне право», «Міжнародне фінансове право», «Міжнародне економічне право», «Міжнародне валютне право», «Міжнародне інвестиційне право», «Міжнародне банківське право», «Право міжнародних організацій» та інших.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації та практичні рекомендації оприлюднювалися на засіданнях кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а також на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних та наукових конференціях, серед

яких: наукова конференція «Антропосоціокультурна природа права» (Чернівці, 25-27 жовтня 2016 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Теорія та практика адаптації банківського законодавства України та ЄС» (Київ, 3 листопада 2017); Міжнародна конференція «Етичні та соціальні аспекти державного управління і права» (Сучава (Румунія), 26-29 квітня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Публічне право України: пошук оптимальних моделей правового регулювання» (Київ, 9-10 листопада 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Юридична наука в сучасному світі: здобутки та перспективи» (Одеса, 27 вересня 2019 року); Міжнародна науково-практична конференція «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (Харків, 4-5 жовтня 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення у 29 наукових працях, зокрема: 1 одноосібна монографія; 22 статті, опубліковані у фахових видання України та зарубіжних виданих; тези 6 доповідей.

Структура й обсяг дисертації обумовлені предметом, метою й завданнями дослідження, логікою й послідовністю розкриття теми та викладення отриманих результатів. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які включають 15 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації – 472 сторінки, з них основного тексту – 400 сторінок, кількість використаних джерел – 704.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Вступ містить обґрунтування актуальності теми дисертації, її мету і завдання, наукову новизну, теоретичне і практичне значення основних положень дисертації, а також апробацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Правова природа міжнародного фінансового правопорядку» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Предмет правового регулювання міжнародного фінансового права як нормативно-правової складової міжнародного фінансового правопорядку» здійснюється аналіз наукових підходів вітчизняних і зарубіжних вчених до предмету правового регулювання міжнародного фінансового права, розмаїття яких детерміноване особливостями генези доктрини предмету міжнародного права та специфікою міжнародних фінансових правовідносин. Міжнародна фінансова система як сукупність міжнародних фінансових ринків і

транскордонних фінансових потоків грошового капіталу передбачає фінансові правовідносини між суб'єктами, правовий статус яких регулюється нормами різних систем права – міжнародної та національних. Будучи сферою всіх транскордонних рухів фінансових коштів, міжнародна фінансова система складається з багатьох компонентів, серед яких головними є: 1) суб'єктний – включає публічні (держави, міжнародні організації) і приватні особи (банки, валютні біржі, інші юридичні та фізичні особи); 2) регулятивний – охоплює фінансово-правові норми, спрямовані на врегулювання всіх фінансових відносин міжнародного характеру між цими суб'єктами, і поділяється за своєю природою походження на два нормативно-правові блоки: фінансові норми міжнародного публічного права та фінансові норми національного права всіх країн. Перший блок фінансово-правових норм як складова частина міжнародного публічного права, що регулює міжнародні (міждержавні) фінансові відносини, становить *міжнародне фінансове право*. Другий – є складовою частиною національного права всіх країн, предметом регулювання якої є фінансові відносини, що виходять за межі юрисдикції однієї країни.

Визначено предмет правового регулювання міжнародного фінансового права та основні групи міжнародних фінансових правовідносин, які він охоплює.

У підрозділі 1.2 «*Структура та зміст міжнародного фінансового правопорядку*», ґрунтуючись на представлених в теорії права підходах до поняття «правопорядок» та існуючих у міжнародно-правовій науці узагальнень щодо поняття «міжнародний правопорядок», розкрито правову природу, виявлено ознаки та сформульовано визначення поняття «міжнародний фінансовий правопорядок».

Міжнародний фінансовий правопорядок як стан відповідності міжнародних фінансових правовідносин принципам і нормам міжнародного фінансового права володіє низкою ознак, зумовлених природою міжнародного права та специфікою міжнародних фінансових відносин. Забезпечується та підтримується міжнародний фінансовий правопорядок за допомогою *особливого міжнародного організаційно-правового механізму*, основою якого слугує система міжнародних фінансових організацій, що здійснює правотворчу, правозастосовну, правоохоронну й інші функції, та нормативно-правова складова, особливістю якої є домінування м'яких норм. Мінливість не тільки міжнародних фінансових правовідносин, але й норм міжнародного фінансового права (особливо м'яких норм), які з часом змінюються відповідно до потреб і реалій міжнародної фінансової системи,

зумовлюють таку ознаку міжнародного фінансового правопорядку як *динамічність*. Остання зумовлює ознаку *фактичності* (або реальності) міжнародних фінансових правовідносин, що існують у конкретний час та відповідають міжнародно-правовим фінансовим нормам, діючим у даний момент. *Релятивний характер* міжнародного фінансового правопорядку детермінований розмаїттям національних фінансових систем країн міжнародного співтовариства та їх різними підходами до зобов'язань, що випливають з норм міжнародного фінансового права. Складна багатокомпонентна структура міжнародного фінансового правопорядку зумовлена тим, що він охоплює: за критерієм територіального поширення – регіональні міжнародні фінансові правопорядки (фінансові правопорядки ЄС, СНД й ін.); в залежності від предметної спрямованості норм – правопорядки окремих інститутів міжнародного фінансового права (міжнародний валютний правопорядок, міжнародний податковий правопорядок тощо). Міжнародний фінансовий правопорядок включає такі складові: 1) міжнародні фінансові правовідносини; 2) нормативно-правова складова у вигляді системи міжнародного фінансового права; 3) інституційно-суб'єктна складова (охоплює держави та міжнародні фінансові організації). Зазначені складові взаємозумовлені, кожна з яких володіє власною змістовно-правовою сутністю і здійснює вплив на формування та функціонування міжнародного фінансового правопорядку.

У підрозділі 1.3 «*Міжнародний фінансовий правопорядок і міжнародний економічний правопорядок: питання співвідношення та галузевої самостійності*» на основі дослідження наукових позицій щодо місця міжнародного фінансового права у міжнародному праві, аналізу напрацьованих в теорії права критеріїв виділення комплексу правових норм в окрему галузь права та узагальнення особливостей сучасних міжнародних фінансових правовідносин в умовах глобалізації визначається місце міжнародного фінансового правопорядку в міжнародному правопорядку, зокрема його співвідношення з міжнародним економічним правопорядком. Галузева конфігурація міжнародного правопорядку взаємообумовлена особливостями галузевої будови міжнародного права. Галузева самостійність певного комплексу правових норм визначається низкою критеріїв, яким він повинен відповідати, серед яких найбільш поширеними є: особливість об'єктно-предметної сфери дії норм; великий обсяг специфічного нормативно-правового комплексу норм; висока значимість кола суспільних відносин, що регулюються; наявність галузевих принципів тощо.

Міжнародно-правові фінансові норми регулюють особливий вид відносин, які завжди мають грошовий характер, що об'єднує ці норми спільним категоріально-понятійним апаратом (гроші, фінанси, надходження, платіжний баланс тощо). Міжнародному фінансовому праву притаманний досить великий за обсягом комплекс норм, який за предметним критерієм поділяється на інститути. Системоутворюючим елементом всього нормативно-правового масиву, який регулює міжнародні фінансові відносини, виступають принципи міжнародного фінансового права. Висока значимість сучасної сфери міжнародних фінансових правовідносин для міжнародної спільноти зумовлена розширенням спектру фінансових інструментів та їх віртуалізацією, стрімкою фінансовою глобалізацією, яка значно випереджає економічну, та пов'язаних з нею небезпек світового масштабу в силу тісної взаємозалежності національних фінансових систем. Цими явищами детерміновані сучасні процеси *правової глобалізації* у фінансовій сфері. Наявність спеціалізованих міжнародних організацій у сфері фінансів, що функціонують паралельно з суто економічними міжнародними організаціями (СОТ й інших), свідчить про специфіку фінансових правовідносин і необхідність окремого центру їх міждержавної координації. Координаційно-правову функцію у сфері міжнародних фінансових правовідносин здійснює низка міжнародних фінансових організацій – G20 (РФС), МВФ, МБРР, МАР, МФК, БАГІ, МЦВІС, FATF, BCBS, IOSCO, IAIS, ЄБРР, АЗБР, МАБР, АфБР та інші. Фінансові міждержавні потоки на сучасному етапі давно вже перестали виконувати виключно економічну розрахункову функцію, а все більше опосередковують як позитивні явища (наприклад, фінансування міжнародних організацій), так і об'єктивно руйнівні у міжнародному аспекті процеси (фінансування тероризму, розробки ядерної зброї тощо). Це актуалізує нагальну необхідність їх міжнародно-правового регулювання за допомогою особливого міжнародного організаційно-правового механізму.

Попри тісну взаємодію та спорідненість предметної бази міжнародного економічного права і міжнародного фінансового права (особливо у сфері міжнародних розрахунків) для комплексу міжнародно-правових фінансових норм притаманна певна організаційно-правова відокремленість, структурованість та галузева самостійність у системі міжнародного права. Відповідно, сукупність міжнародних фінансових правовідносин, які відповідають комплексу діючих міжнародно-правових фінансових норм із зазначеними характеристиками, представляє собою міжнародний фінансовий

правопорядок із властивими тільки йому характерними рисами.

Розділ 2 «Нормативно-правова складова міжнародного фінансового правопорядку» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 2.1 «*Принципи міжнародного фінансового права*» досліджується система принципів міжнародного фінансового права та особливості їх реалізації у міжнародному фінансовому правопорядку.

Принципи міжнародного фінансового права виступають узагальнюючо-інтегративним центром, системоутворюючим ядром і правовим фундаментом міжнародного фінансового правопорядку. Більшість із них за своїм змістом являють собою продовження дії основних принципів міжнародного права в галузі міжнародного фінансового права, особливості реалізації яких детерміновані фінансовим характером правовідносин. Неоднозначність та специфіка дії *принципу суверенної рівності держав* у міжнародному фінансовому правопорядку пов'язана з положеннями міжнародних документів щодо: механізму «зваженого» голосування в органах міжнародних фінансових організацій, при якому кількість голосів залежить від розміру внесків держав-членів, що зумовлює відсутність їх рівного впливу на прийняття рішень; зобов'язань розвинених країн у фінансовій сфері надавати преференційні режими країнам, що розвиваються, на невзаємній основі; та інші. Особливістю реалізації *принципу незастосування сили чи погрози силою* в міжнародному фінансовому правопорядку є те, що фінанси: 1) можуть використовуватись як *засіб* застосування сили (застосування «фінансової сили» з метою дестабілізації національної фінансової системи іншої країни шляхом впливу на прийняття рішення щодо її фінансування у міжнародних фінансових організаціях та ін.); 2) бути *мішенню* застосування сили (кібератаки на інформаційно-технологічні ресурси національного значення, що пов'язані з функціонуванням фінансової системи держави); 3) бути *приводом* для застосування сили (через невиконання державою міжнародних фінансових зобов'язань).

Зростання терористичної діяльності та збройної конфліктності у світі, для яких «спусковим» механізмом (а іноді й першочерговою причиною) є їх фінансування, стали поштовхом до змін організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку у напрямку протидії цим явищам та формування в системі принципів міжнародного фінансового права *принципу заборони фінансування терористичної діяльності*. Стрімка фінансова глобалізація та спричинені нею системні ризики як дестабілізуючі фактори міжнародної та національних фінансових систем зумовили трансформацію

інституційно-суб'єктної архітектоніки та нормативно-правової складової міжнародного фінансового правопорядку, в основі якої лежить *принцип співробітництва держав у напрямку недопущення глобальних фінансових криз*.

У підрозділі 2.2 «Міжнародні договори як джерело міжнародного фінансового права» досліджується правова природа, види та місце міжнародних договорів у міжнародному фінансовому правопорядку. У системі джерел міжнародного фінансового права міжнародні договори є важливою формою закріплення міжнародно-правових фінансових норм, які найкращим чином забезпечують досягнення поставлених сторонами цілей, поєднують багатосторонню та двосторонню форми співробітництва, в більшості виступають головним інструментом уніфікації національних законодавств з фінансових питань.

За суб'єктним складом, предметом і цільовим спрямуванням діючу систему міжнародних договорів з фінансових питань складають: 1) міжнародні договори (універсальні та регіональні), що закріплюють правові основи та єдиний порядок міждержавних відносин у певній сфері міжнародних фінансових відносин (сфера валютних відносин, розрахункових відносин, протидія фінансуванню тероризму тощо) та слугують основою для укладення інших договорів у відповідній сфері: а) міжнародні договори, які спрямовані на координацію держав у міжнародних фінансових відносинах (приміром, статuti міжнародних фінансових організацій); б) міжнародні договори, які мають змішану правову природу в контексті кінцевих суб'єктів, на які спрямована більшість положень договору, – покладають на країни зобов'язання щодо виконання договору шляхом імплементації норм у національне законодавство, яке стосується фінансових відносин юридичних та фізичних осіб; 2) двосторонні міжнародні договори, що містять індивідуально визначені фінансові норми: а) індивідуально визначені угоди між державами; б) індивідуально визначені угоди між державами та міжнародними фінансовими організаціями.

Базисне положення у міжнародному фінансовому праві займають установчі договори міжнародних фінансових організацій, які закріплюють фундаментальні правові положення у відповідних сферах міжнародних фінансових відносин і спрямовані на підтримку національних фінансових систем держав-членів у таких напрямках як сприяння: розширенню та збалансованому росту зовнішньої торгівлі, стабільності валют, підтримці впорядкованого валютного режиму серед країн-членів (МВФ), надання допомоги в реконструкції та розвитку території країн-членів шляхом сприяння капіталовкладень (МБРР),

сприяння приватним іноземним інвестиціям шляхом надання гарантій (МБРР) та інвестування (повного чи часткового) приватних підприємств (МБРР, МФК, МАР), сприяння перспективному збалансованому зростанню міжнародної торгівлі та підтримка рівноваги платіжних балансів шляхом стимулювання міжнародних інвестицій (МБРР), стимулювання потоку інвестицій у виробничих цілях між країнами-членами (БАГІ), забезпечення вирішення інвестиційних спорів між країнами-членами через примирення і арбітраж (МЦВІС). Регіональні міжнародні фінансові організації укладають з країнами-членами наступні види міжнародних угод: кредитні (кредитно-проектні й кредитно-програмні); про технічну допомогу; проектні та програмні, які за своїм змістом є додатками до кредитно-проектних та кредитно-програмних, проте підписуються у формі окремих міжнародних угод; гарантійні; щодо надання гранту; про надання фінансової допомоги тощо.

На підставі аналізу відносин щодо фінансування країн-членів з боку МВФ, які, на відміну від аналогічних відносин кредитного характеру з іншими міжнародними фінансовими організаціями не оформлюються міжнародними договорами, визначається правова природа даних механізмів фінансування МВФ.

У підрозділі 2.3 «Місце міжнародно-правового звичаю в системі джерел сучасного міжнародного фінансового права» досліджуються конститутивні елементи міжнародно-правового звичаю, послідовна наявність яких у практиці міжнародних фінансових правовідносин є умовою формування міжнародно-правової звичаєвої норми. У міжнародно-правовій науці домінує позиція мінімального значення міжнародно-правового звичаю в системі джерел міжнародного фінансового права. На основі аналізу актів міжнародних організацій та практики міжнародних фінансових правовідносин крізь призму формули створення міжнародно-правової звичаєвої норми (*практика + opinio juris*) обґрунтовано та проілюстровано наявність міжнародно-правових звичаєвих норм у міжнародному фінансовому праві.

Стрімкий розвиток міжнародних відносин (особливо в економічній сфері), що супроводжується появою швидких у прийнятті джерел правового регулювання (актів міжнародних організацій), спричинив появу наукового підходу про «миттєвий» міжнародно-правовий звичай, поява якого не потребує такого конститутивного елементу міжнародно-правового звичаю як тривала *практика* у випадку, якщо норма відображає потребу міжнародного порядку, основні людські цінності тощо. Проте, сучасний не означає «миттєвий», оскільки будь-

яка «придумана» норма щодо міждержавних фінансових відносин повинна пройти випробовування практикою, за допомогою якої відсіюються нестійкі в часі правила, стосовно яких немає однозначного ставлення держав. Правові положення актів міжнародних фінансових організацій (FATF, BCBS, IOSCO, IAIS) у більшості містять нові підходи до розв'язання проблем, спричинених фінансовою глобалізацією, що обумовлює відсутність довготривалої практики застосування (яка б передувала *opinio juris*). Попри динамічність міжнародних фінансових правовідносин традиційна теорія формування міжнародно-правового звичаю не дає можливості вивести в «ранг» міжнародно-правових звичаїв ту масу правил, яка створена міжнародними фінансовими організаціями в «екстремому» порядку задля швидкої міждержавної координації фінансових питань (незважаючи на їх визнання державами шляхом імплементації).

У підрозділі 2.4 «Вплив міжнародних судових і арбітражних рішень на розвиток міжнародного фінансового правопорядку» досліджується роль міжнародних судів універсального й регіонального рівнів у міжнародному фінансовому правопорядку, визначається правова природа й характерні риси їх рішень. Міжнародне правосуддя у сфері міжнародних фінансових правовідносин є складовою і невід'ємною частиною правового механізму забезпечення правопорядку в цій сфері. Проаналізовані справи міжнародних судів, предметом розгляду яких стали міжнародні фінансові відносини: справи ППМС про сербські та бразильські позики 1929 року; в рамках МС ООН Справа про деякі норвезькі позики (Франція проти Норвегії) 1955 року (Суд вирішив, що він не володіє юрисдикцією для винесення судового рішення) та Справа щодо застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 2017 року (Україна проти Росії), рішення по якій ще не прийнято. Остання справа має надзвичайно важливе значення, рішення по якій сприятиме ґрунтовному висвітленню й інтерпретації норм щодо боротьби з фінансуванням тероризму.

У врегулюванні спірних ситуацій між суб'єктами міжнародного права з фінансових питань важливу роль відіграють такі спеціалізовані суди економічного характеру як Економічний суд СНД, Суд Економічного і валютного співтовариства країн Центральної Африки та інші. Проілюстровано диференціацію компетенції МС ООН та Міжнародного центру по врегулюванню інвестиційних спорів залежно від суб'єктного складу учасників спору: спори фінансового характеру між державами належать до юрисдикції МС ООН; фінансові спори між

країною та юридичною (фізичною) особою іноземної держави вирішує МЦВІС.

Правовий аналіз способів вирішення спірних питань між суб'єктами міжнародного фінансового правопорядку шляхом арбітражу, що закріплені в міжнародних договорах, свідчить про відсутність єдиного механізму врегулювання міждержавних спорів з фінансових питань. Ідея створення міжнародного фінансового суду, висловлена ще у 1935 році, на сьогодні в умовах фінансової глобалізації та зростання нормативно-правового масиву з фінансових питань набула актуальності та практичної необхідності.

Визначено функції та ознаки міжнародних судових рішень.

У підрозділі 2.5 «Акти міжнародних фінансових організацій як джерело міжнародного фінансового права» досліджується правова природа актів міжнародних фінансових організацій в рамках теорії «м'якого права» та їх регуляторно-правовий вплив на сучасний міжнародний фінансовий правопорядок.

Швидкий темп розвитку міжнародних відносин і складна диференціація їх різновидів сприяли усвідомленню міжнародною спільнотою необхідності залучення до міжнародної правотворчості спеціалізованих міжнародних установ з метою підвищення якості та ефективності міжнародно-правової норми, що на фоні тенденцій зростання ролі міжнародної організації як форми багатостороннього співробітництва держав у розв'язанні проблем глобального характеру детермінували процеси легітимізації правотворчості міжнародних організацій. Остання поступово стає все більш інституціоналізованою та набуває регулярного характеру, особливо в міжнародному фінансовому правопорядку.

На основі досліджень актів міжнародних фінансових організацій у формальні площині – шляхом виявлення юридичних можливостей міжнародних фінансових організацій відповідно до установчих договорів приймати обов'язкові акти, та практичній – за допомогою аналізу реального правового впливу їх актів на держави і міжнародний фінансовий правопорядок у цілому, визначено правову природу актів міжнародних фінансових організацій та чинники *de jure* і *de facto*, що зумовлюють їх виконання державами.

Досліджено сутність та предметну спрямованість актів з фінансових питань ГА ООН, G20, ОЕСР, МВФ, МБРР, FATF, BCBS, IOSCO, IAIS та багатьох інших. Узагальнено норми статутних документів МВФ, МБРР, МАР, МФК, АзБР, АфБР, ЄБРР й інших щодо правотворчості їхніх органів управління та здійснено класифікацію

актів міжнародних організацій залежно від органу управління, який їх приймає, і предметної спрямованості.

Важливу роль у рамках міждержавної координації у фінансовій сфері відіграє G20, яка на сьогодні є головним ініціатором реформ та розробки стратегій розвитку міжнародного фінансового правопорядку, а також МВФ, наднаціональний характер діяльності якого сприяє швидкій нормативно-правовій «легалізації» та втіленню на практиці фінансово-правових документів G20. У сучасному міжнародному фінансовому правопорядку акти таких міжнародних фінансових організацій як FATF, BCBS, IOSCO, IAIS не зважаючи на їх рекомендаційний характер закріплюють міжнародні фінансові стандарти, імплементація яких у національне законодавство країн сприяє протидії системним ризикам і стабілізації міжнародної фінансової системи. Переважно *de facto* держави виконують положення цих актів з наступних причин: в силу настання наслідків у разі невиконання у вигляді погіршення їх репутації (занесення в «чорні списки» та ін.); усвідомлення необхідності імплементації фінансових стандартів задля сприяння стабільності національних фінансових систем.

Розділ 3 «Інституційно-суб'єктна складова міжнародного фінансового правопорядку» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Теоретичні засади визначення міжнародної правосуб'єктності учасників фінансових правовідносин міжнародного характеру»* визначаються ознаки міжнародної правосуб'єктності та їх наявність у суб'єктів фінансових відносин міжнародного характеру. Проблема визначення суб'єктного складу міжнародного фінансового права зумовлена як невизначеністю у міжнародно-правовій науці суб'єктного складу міжнародного права, так і специфікою міжнародної фінансової сфери, в якій набули поширення відносини міжнародного характеру, де однією стороною виступає держава чи міжнародна організація, а другою – приватна юридична чи фізична особа.

Розглянуто спектр наукових поглядів щодо визначення суб'єктного складу міжнародного права, який в міжнародно-правовій науці досить широкий – від позицій, що єдиним суб'єктом міжнародного права є виключно держава, до наукових поглядів, що таким суб'єктом може бути тільки індивід. Розкрито елементи міжнародної правосуб'єктності. Критерієм визначення правової природи суб'єкта права та наявності чи відсутності у нього елементів міжнародної правосуб'єктності є його системне походження – первинна приналежність до міжнародної чи національної системи права. Рівноправність і однаковий правовий захист суб'єктів договірних

правовідносин можливі, коли відповідно до норм однієї системи права: суб'єкти засновані, регулюється їх правовий статус та правовідносини між ними. Ті суб'єкти, які первинно виникають у межах міжнародно-правової системи, отримують персонативну форму міжнародно-правової особи, безпосередньо підпадають під пряму дію норм міжнародного права, – належать до суб'єктів міжнародного права. Визначено суб'єктний склад міжнародного фінансового правопорядку.

У підрозділі 3.2 «Держави як основні суб'єкти міжнародного фінансового правопорядку» досліджуються правовий статус держави в міжнародному фінансовому правопорядку, правові засади фінансового суверенітету держави та її фінансової безпеки. На сучасному етапі розвитку міжнародного фінансового правопорядку держава, будучи головним, первинним і типовим його суб'єктом, володіє повною універсальною міжнародною правосуб'єктністю в міжнародних фінансових правовідносинах, що зумовлено такою її іманентною ознакою як державний фінансовий суверенітет. Тенденції фінансової глобалізації зумовили домінантність зовнішніх відносин держави серед засобів реалізації нею власного національного фінансового інтересу. Обґрунтовується взаємозв'язок внутрішнього і зовнішнього фінансового суверенітету держави, взаємозумовленість внутрішніх та зовнішніх фінансових функцій держави в умовах фінансової глобалізації задля стабільного функціонування національних фінансових систем і міжнародної фінансової системи у цілому. Міжнародно-правові засади фінансового суверенітету держави отримали закріплення у таких міжнародних документах як Декларація про встановлення нового міжнародного економічного порядку від 1974 р., Хартія економічних прав і обов'язків держав від 1974 р., положення яких закріплюють принципи реалізації зовнішнього та внутрішнього фінансового суверенітету держави. Формат поведінки держави як суб'єкта міжнародного фінансового правопорядку є результатом зіткнення та практичним проявом співвідношення національного фінансового інтересу держави та інтересу міжнародної спільноти. Останній полягає у забезпеченні стабільного функціонування міжнародної фінансової системи, що отримало правовий захист у системі міжнародного фінансового права.

У підрозділі 3.3 «Міжнародні міжурядові фінансові організації у міжнародному фінансовому правопорядку» досліджуються система міжнародних фінансових організацій, їх правовий статус і роль у формуванні сучасного міжнародного фінансового правопорядку. Проаналізовано становлення правосуб'єктності міжнародної

міжурядової організації – від жорсткої етатистської концепції виняткової міжнародної правосуб'єктності держави до визнання на міжнародно-правовому рівні міжнародної правосуб'єктності міжнародних міжурядових організацій. Заснування перших універсальних міжнародних фінансових організацій (МВФ, МБРР) започаткувало формування організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку. З метою спеціалізованої координації фінансово-кредитних відносин цей процес продовжився створенням цілої низки інших міжнародних фінансових організацій універсального, регіонального та субрегіонального рівнів, в результаті чого на сьогодні діє багаторівнева система міжнародних фінансових організацій G20 (РФС), МВФ, МБРР, МАР, МФК, БАГІ, МЦВІС, FATF, BCBS, IOSCO, IAIS, ЄБРР, АзБР, МАБР, АфБР та інші.

Проаналізовані положення статутних документів міжнародних фінансових організацій щодо елементів їх міжнародної правосуб'єктності, визначено предметно-функціональний напрямок їх діяльності у міжнародному фінансовому правопорядку. Особливе значення у сучасному міжнародному фінансовому правопорядку відіграє G20, яка здійснює ведучу роль у його суб'єктно-інституційній складовій; встановлює вектор трансформацій організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку; є правовою платформою для прийняття стратегій стабілізації міжнародної фінансової системи та вироблення системи антикризових заходів.

У рамках ЄС сформований специфічний регіональний фінансовий правопорядок, в основі якого спільна бюджетна і податкова політика, економічний і валютний союз, принципи вільного переміщення капіталів, товарів, послуг і осіб. Державами-членами ЄС передано частину суверенних прав і повноважень у сфері бюджетної, валютної, емісійної і податкової політики наднаціональним інституціям ЄС, актами яких уніфіковано і гармонізовано національне законодавство у сфері фінансів. Визначені особливості основних елементів фінансового правопорядку ЄС та тенденції його розвитку.

У підрозділі 3.4 «Правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій, субнаціональних осіб, ТНК і фізичних осіб у міжнародному фінансовому правопорядку» досліджується правовий статус суб'єктів, заснованих за національним правом, фінансові відносини яких виходять за межі країни заснування. На основі вироблених у міжнародно-правовій науці критеріїв міжнародної правосуб'єктності обґрунтовується, що приватні юридичні особи (включаючи ТНК) та фізичні особи не належать до суб'єктів міжнародного фінансового права. Відсутність

міжнародної правосуб'єктності у субнаціональних осіб обґрунтовано положеннями національного законодавства держав і міжнародних договорів про співробітництво територіальних громад з різних держав, відповідно до яких регулюються національним законодавством та контролюються державою більшість аспектів такого співробітництва: право укладати угоди; зміст угод; реєстрація угод; надання інформації державним органам про виконання угод; у певних випадках фінансування державою угод. Чіткі правові «рамки», контроль та підзвітність державі субнаціональних осіб щодо їх транскордонного співробітництва свідчать про суттєві обмеження самостійності місцевих громад у цій сфері, а особливості правового регулювання транскордонного співробітництва в кожній країні є ілюстрацією формування та реалізації державної регіональної політики. Проаналізовано особливості організації та предметний напрямок діяльності міжнародних неурядових фінансових організацій у міжнародному фінансовому правопорядку. На прикладі Паризького клубу кредиторів обґрунтовано наявність у міжнародних неурядових фінансових організацій окремих ознак міжнародної правосуб'єктності. Незважаючи на заснування міжнародних неурядових фінансових організацій в рамках національного права, їх співпраця з суб'єктами міжнародного фінансового права в інтересах міжнародної спільноти, опосередкована участь у міжнародній правотворчості та інші аспекти їх діяльності свідчать про наявність впливу на міжнародний фінансовий правопорядок та ознак міжнародної правосуб'єктності.

У підрозділі 3.5 «Актуальні проблеми організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку та основні напрямки вдосконалення» досліджуються основні недоліки сучасного організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку, пропонуються напрямки реформування з метою їх мінімізації в коротко- та довгостроковій перспективі.

Значна частина міжнародних фінансових стандартів, спрямованих на стабілізацію міжнародної фінансової системи шляхом зменшення системних ризиків, міститься в актах міжнародних фінансових організацій зі слабкою зобов'язуючою силою, що обумовлює необхідність вдосконалення міжнародного-правового механізму моніторингу за їх виконанням. Пропонуються шляхи реформування організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку, одним з яких є закріплення обов'язку оприлюднення результатів моніторингу фінансового сектору та звітів про дотримання міжнародних фінансових стандартів країнами з системно значимими фінансовими секторами. Це

уможливить: 1) здійснення фінансового моніторингу цих країн *незалежно* від добровільного бажання уряду на таку перевірку; 2) сприяння виконанню країнами міжнародних фінансових стандартів; 3) моніторинг якості та ефективності міжнародних фінансових стандартів на практиці; 4) отримання інформації про появу нових фінансових інструментів у юрисдикціях країн, що перевіряються, та оновлення міжнародних фінансових стандартів відповідно до викликів практики; 5) фіксування на початкових етапах появу системних ризиків; 6) виявлення індивідуальних особливостей та специфіки системних ризиків для кожної країни окремо.

Потреба в удосконаленні інституційно-суб'єктної складової міжнародного фінансового правопорядку зумовлена тим, що його координуючим центром на сьогодні виступає G20 (не володіє представництвом навіть половини країн світу) та МВФ, статутні цілі якого стосуються переважно валютної сфери (а не всієї сфери фінансових правовідносин). Проаналізовано позиції західних науковців щодо ідеї створення глобальної фінансової організації, обґрунтовано доцільність її заснування в якості реформи у довгостроковій перспективі та запропоновано модель її організації.

Розділ 4 «Україна як суб'єкт міжнародного фінансового правопорядку» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Фінансова політика України як суб'єкта міжнародного фінансового правопорядку: детермінанти та основні напрямки реалізації»* досліджуються чинники формування та особливості фінансової політики України як суб'єкта міжнародного фінансового права.

Становлення фінансової політики України з моменту її незалежності відбувалось під впливом низки несприятливих фінансово-політичних факторів і супроводжувалось одночасним формуванням зовнішньої і внутрішньої її складових, спрямованих на: зміцнення національної валюти шляхом вироблення оптимальної монетарної політики; створення законодавчої бази для повноцінного й ефективного розвитку всього комплексу розрахункових, валютних, кредитних, інвестиційних відносин тощо.

Боргова безпека України – один із важливих елементів її національної фінансової безпеки. Неадекватна структура державного боргу України та незважена політика в галузі державних запозичень зумовили нагальну необхідність розв'язання проблеми боргової залежності в рамках збереження фінансової безпеки України. На підставі положень Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері проаналізовані та доповнені чинники, що можуть

привести до зовнішніх та внутрішніх загроз національній фінансовій безпеці.

Інтегруючись у міжнародно-правовий фінансовий простір, Україна реалізовує свою зовнішню фінансову політику, напрямки якої детерміновані: 1) внутрішньо-державним інтересом у сфері фінансів, що зумовлений особливостями та потребами вітчизняної фінансової системи; 2) нормами міжнародного фінансового права, дотримання яких є основною передумовою входження у глобальний фінансово-правовий простір України як суб'єкта міжнародного фінансового правопорядку; 3) європейським вектором інтеграції України.

У підрозділі 4.2 «*Міжнародно-правові аспекти співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями*» досліджуються напрямки та ефективність співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями.

Україна тісно співпрацює з такими міжнародними фінансовими організаціями, як МВФ, МБРР, МФК, Базельський комітет з банківського нагляду (BCBS), Міжнародна група з протидії відмиванню грошей (FATF), Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (MONEYVAL), Міжнародною організацією комісій з цінних паперів (IOSCO), Міжнародною організацією страхових наглядачів (IAIS) й іншими універсальними та регіональними міжнародними фінансовими організаціями. Співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями здійснюється у двох основних напрямках: 1) розробка міжнародно-правових фінансових норм та консультативно-технічна підтримка щодо сприяння їх імплементації у національне законодавство; 2) фінансування (отримання позик, реструктуризація боргу, гарантування позик тощо).

Членство у МВФ відкрило для України значні можливості отримання ресурсів для реформування економіки та подальшого розвитку національної фінансової системи, надало країні відповідного іміджу як надійного партнера в міжнародних фінансових праввідносинах. Співпраця України з МВФ здійснюється щодо: 1) імплементації в національне законодавство міжнародних стандартів МВФ; 2) фінансування (з 1992 по 2019 роки Україна отримала фінансування за програмами Stand-by, STF, EFF тощо); 3) нефінансового співробітництва – технічна підтримка, консультації, розробка програм економічних реформ тощо. Проведена періодизація співпраці України з МВФ у залежності від програм фінансування, отриманих Україною, та особливостей їх реалізації. Співробітництво МВФ і України

«нефінансового» характеру передбачає консультативно-технічну допомогу у сфері макроекономічної політики, грошово-кредитної політики, управління витратами, податкової політики та з питань забезпечення стабільності фінансового сектору, яку Фонд надає з використанням таких способів вирішення фінансових проблем, що пройшли перевірку у країнах-членах МВФ, а їх застосування мало позитивний ефект.

Розкрито основні напрямки та міжнародно-правові засади співпраці України з МБРР, МФК, BCBS, FATF, MONEYVAL, IOSCO, IAIS, а також роль у формуванні цих партнерських відносин Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби з фінансового моніторингу, Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку України, Національної комісії з фінансових послуг України тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоноване вирішення наукової проблеми, що полягає у формуванні доктринального підходу до міжнародного фінансового правопорядку, розкритті структури та змістовних характеристик його складових елементів, виявленні актуальних проблем та узагальненні основних тенденцій розвитку сучасного міжнародного фінансового правопорядку в умовах глобалізації, визначенні правового статусу України як суб'єкта міжнародного фінансового правопорядку. Основними узагальнюючими висновками з даного дослідження є такі:

1. Міжнародна фінансова система як об'єкт правового регулювання являє собою структурно складне багатоконпонентне юридичне явище, де фінансові відносини між публічними та приватними суб'єктами регулюються як національними, так і міжнародними правовими нормами. Цим спричинено формування у правовій науці таких концепцій міжнародного фінансового права: 1) широка, згідно з якою міжнародне фінансове право включає в себе одночасно норми міжнародного публічного та міжнародного приватного права; 2) приватноправова, яка міжнародне фінансове право розглядає як частину національного фінансового права (включаючи колізійно-правове регулювання); 3) публічно-правова, відповідно до якої міжнародне фінансове право є складовою частиною суто міжнародного публічного права; 4) звужена публічно-правова, при якій під міжнародним фінансовим правом розуміється міжнародне валютне право.

Міжнародне фінансове право як складова частина міжнародного публічного права являє собою систему міжнародно-правових фінансових норм, що регулюють фінансові відносини між суб'єктами міжнародного права, частину з яких складає комплекс норм, що забезпечує однотипне регулювання внутрішньодержавних фінансових відносин шляхом уніфікації національного законодавства з фінансових питань.

Міжнародні фінансові правовідносини, що становлять предмет правового регулювання міжнародного фінансового права, поділяються на такі основні групи: 1) правовідносини між державами, в тому числі в рамках міжнародних організацій, щодо уніфікації внутрішніх правових режимів у фінансовій сфері шляхом вироблення міжнародних фінансових стандартів; 2) правовідносини між суб'єктами міжнародного права з приводу організації та функціонування міжнародного фінансового правопорядку; 3) правовідносини між суб'єктами міжнародного права, що виникають стосовно питань транскордонного руху фінансових ресурсів між ними.

2. Міжнародний фінансовий правопорядок являє собою фактичний стан упорядкованості міжнародних фінансових правовідносин, що сформувався і діє як результат реалізації принципів і норм чинного міжнародного фінансового права та забезпечується за допомогою особливого міжнародного організаційно-правового механізму.

До ознак міжнародного фінансового правопорядку належать наступні: 1) міжнародний фінансовий правопорядок характеризує *якісний стан* міжнародних фінансових відносин – ступінь їх відповідності міжнародному фінансовому праву; 2) основою міжнародного фінансового правопорядку є міжнародні фінансові правовідносини, що *врегульовані принципами й нормами міжнародного фінансового права*; 3) *фактичність* конкретного міжнародного фінансового правопорядку зумовлена реальністю міжнародних фінансових правовідносин, які існують у конкретному просторі й часі та відповідають чинним у конкретному просторі й часі міжнародно-правовим фінансовим нормам; 4) *динамічність*; 5) узгоджувальна (*договірна*) природа; 6) забезпечення і підтримка міжнародного фінансового правопорядку здійснюється за допомогою *особливого міжнародного організаційно-правового механізму*; 7) міжнародний фінансовий правопорядок є *системою*, що має *складну багатокomпонентну структуру*; 8) релятивний характер; 9) незважаючи на домінування в системі міжнародного фінансового права «м'яких»

норм, їх дотримання в міжнародному фінансовому правопорядку зумовлено зовнішніми й внутрішньодержавними чинниками економічного характеру та негативними наслідками для країн у випадку невиконання.

3. У міжнародно-правовій науці щодо питання місця міжнародного фінансового правопорядку в системі міжнародного правопорядку сформувалося дві наукові позиції: 1) міжнародне фінансове право є частиною галузі міжнародного економічного права; 2) міжнародне фінансове право є самостійною галуззю міжнародного права.

Система міжнародно-правових фінансових норм володіє відокремленістю і структурованістю та у своїй сукупності утворює самостійну галузь міжнародного права – міжнародне фінансове право – в силу наявності: 1) особливого предмету правового регулювання – міжнародні фінансові відносини, спільним об'єктом яких виступають гроші або грошові зобов'язання; 2) галузевих принципів міжнародного фінансового права; 3) достатньо великого обсягу міжнародно-правових фінансових норм; 4) важливого значення міжнародних фінансових правовідносин для міжнародної спільноти в умовах швидкої фінансової глобалізації і пов'язаних з нею системних ризиків; 5) функціонування розгалуженої системи міжнародних фінансових організацій, які здійснюють міжнародну координацію у фінансовій сфері (G20, МВФ, МБРР, МАР, МФК, БАГІ, МЦВІС, FATF, ОЕСР, ВСБС, IOSCO, IAIS, СБРР, АзБР, МАБР, АфБР й інших).

4. Систему принципів міжнародного фінансового права складають:

А) принципи, які являють собою «фінансову» складову основних принципів міжнародного права (їх дія у міжнародному фінансовому правопорядку має свої особливості): 1) принцип суверенної рівності держав у міжнародних фінансових правовідносинах (рівна правосуб'єктність держав у міжнародних фінансових правовідносинах і суверенітет держави щодо національних фінансів і фінансової системи); 2) незастосування сили чи погрози силою в міжнародних фінансових відносинах (специфіка реалізації полягає в тому, що фінанси можуть використовуватись як засіб застосування сили, бути мішенню при її застосуванні, виступати приводом для неї); 3) принцип невтручання у внутрішні справи держави (у її внутрішню та зовнішню фінансову політику); 4) принцип мирного врегулювання міжнародних спорів з фінансових питань; 5) принцип співробітництва між державами у сфері фінансів; 6) принцип добросовісного виконання міжнародних

зобов'язань у сфері фінансів; 7) принцип рівноправності і права народів розпоряджатись власними фінансовими ресурсами; 8) принцип поваги прав і основних свобод людини у сфері фінансів; 9) принцип територіальної цілісності держав; 10) принцип непорушності державних кордонів.

Б) принципи, які притаманні виключно сфері міжнародних фінансових правовідносин: принцип заборони фінансування терористичної діяльності, принцип співробітництва держав у напрямку недопущення глобальних фінансових криз; принцип взаємної вигоди; принцип прозорості фінансової політики країн.

5. За предметним спрямуванням, цільовою спрямованістю та суб'єктним складом діючу систему міжнародних договорів з фінансових питань складають: 1) міжнародні договори (універсальні та регіональні), що закріплюють правові основи та єдиний порядок міждержавних відносин у певній сфері міжнародних фінансових відносин (сфера валютних відносин, розрахункових відносин, протидія фінансуванню тероризму тощо) та слугують основою для укладення інших договорів у відповідній сфері: а) міжнародні договори, які спрямовані на координацію держав у міжнародних фінансових відносинах (статути міжнародних фінансових організацій); б) міжнародні договори, які мають змішану правову природу щодо кінцевих суб'єктів, на які спрямовано більшість положень договору, - покладають на країни зобов'язання з виконання договору шляхом імплементації норм у національне законодавство, яке стосується фінансових відносин юридичних та фізичних осіб; 2) двосторонні міжнародні договори, що містять індивідуально визначені фінансові норми: а) індивідуально визначені угоди між державами; б) індивідуально визначені угоди між державами та міжнародними фінансовими організаціями.

Механізм фінансування Міжнародним валютним фондом країн-членів: 1) за формою та процедурою узгодження умов не належить до системи міжнародних договорів, а виступає особливим правовим механізмом у формі одностороннього рішення органу МВФ щодо надання фінансування країні-члену; 2) за змістом домовленості не належить до кредитних відносин, а є купівлею державою конвертованої валюти за національну валюту на умовах зворотного викупу

6. Аналіз положень міжнародних документів у фінансовій сфері та практики міжнародних фінансових правовідносин крізь призму формули створення міжнародно-правової звичаєвої норми (практика + *opinio juris*) свідчить про наявність міжнародно-правових звичаїв у міжнародному фінансовому праві, серед яких: 1) положення резолюцій

ГА ООН, що містять правила поведінки (*opinio juris*), які вже тривалий час застосовуються у міжнародній *практиці* держав (наприклад, принцип взаємної вигоди, що закріплений у Хартії економічних прав та обов'язків держав від 1974 р.); 2) акти міжнародних фінансових організацій, що містять зразки або модельні акти (є результатом узагальнення тривалої *практики*), після їх численних застосувань державами у міжнародних договорах трансформуються у міжнародно-правові звичаї (наприклад, міжнародні акти щодо типових договорів у сфері уникнення подвійного оподаткування); 3) правила узгодження умов фінансування МВФ, які історично сформувались і застосовуються протягом десятиліть (*практика*) з мовчазної згоди країн-членів (*opinio juris*), є міжнародно-правовими звичаєвими процесуальними нормами.

7. Не створюючи нових міжнародно-правових фінансових норм, міжнародні судові рішення виступають як допоміжне джерело міжнародного фінансового права, яке, не володіючи самостійністю, в поєднанні з іншими джерелами міжнародного права виконує такі функції: 1) нормативно-встановлюючу функцію – шляхом *opinio juris* існуючих у міждержавній практиці звичаїв трансформує їх у міжнародно-правові звичаєві норми фінансового характеру; 2) нормативно-підтверджувальну функцію – підтверджує правову норму міжнародної угоди між суб'єктами міжнародних правовідносин, з приводу якої виникла спірна ситуація.

Міжнародним судовим рішенням, включаючи ті, що стосуються сфери фінансів, притаманні такі ознаки, як: 1) локальність (обов'язковість тільки для сторін, які беруть участь у справі, і тільки по даній справі); 2) ситуативність і незапланованість появи; 3) неупередженість (в силу відсутності політичного інтересу); 4) авторитетність (до складу міжнародних судів входять загальновізнані фахівці з міжнародного права).

8. Серед актів міжнародних фінансових організацій, які з формальних причин визначаються як форми «м'яких» норм, частина належить до актів, що містять обов'язкові («тверді») норми міжнародного фінансового права і виступають його джерелом, в силу формальних або фактичних підстав: 1) з формальних підстав (*de jure*) юридично обов'язковими є акти міжнародних організацій, у статутних документах яких така обов'язковість прямо зазначена (наприклад, ОЕСР) або випливає з інших положень статуту (наприклад, МВФ); 2) з фактичних підстав (*de facto*) держави визнають акти міжнародних організацій обов'язковими для себе в силу настання негативних наслідків при їх невиконанні у вигляді погіршення репутації (занесення

в «чорні списки»), а також усвідомлення необхідності імплементації фінансових стандартів у внутрішньодержавне законодавство задля підтримання стабільності національної фінансової системи.

9. Суб'єктом міжнародного фінансового правопорядку є правова особа, яка володіє самостійним правом вступати у міжнародні фінансові правовідносини від свого імені та брати участь у створенні норм міжнародного фінансового права, прямо підпорядковується нормам міжнародного права, може нести міжнародно-правову відповідальність і визнається іншими суб'єктами міжнародного права як суб'єкт міжнародного фінансового права. Основним критерієм виділення суб'єктів міжнародного фінансового права з усіх учасників фінансових відносин міжнародного характеру – їх первинна приналежність до системи міжнародного права.

10. У системі міжнародного фінансового правопорядку держава, будучи головним, первинним і типовим його суб'єктом, володіє повною універсальною міжнародною правосуб'єктністю в міжнародних фінансових правовідносинах, що зумовлено такою її іманентною ознакою, як державний фінансовий суверенітет.

Правові основи фінансового суверенітету держав закріплені у принципах нового міжнародного економічного порядку, визначених Декларацією про встановлення нового міжнародного економічного порядку від 1974 р., серед яких: 1) закріплюють елементи зовнішнього фінансового суверенітету держав такі принципи: суверенна рівність держав; широке співробітництво всіх держав-членів міжнародного співтовариства на основі справедливості; повна й ефективна участь на основі рівності всіх країн у вирішенні світових економічних проблем в інтересах усіх країн; 2) закріплюють основи внутрішнього фінансового суверенітету: кожна країна має право обирати ту економічну та соціальну систему, яку вона вважає найбільш доцільною для її розвитку, і не повинна піддаватись жодній дискримінації; повний невід'ємний суверенітет кожної держави над своїми природними ресурсами та всією економічною діяльністю.

Правовий статус держави у міжнародному фінансовому правопорядку детермінований чинниками, які: 1) об'єктивно зумовлені: реаліями сучасної міжнародної фінансової системи; нормами міжнародного фінансового права, дотримання яких спрямоване на підтримку ефективного функціонування міжнародної фінансової системи та національних фінансових систем країн; історичними та політичними чинниками 2) суб'єктивно зумовлені: особливостями національної фінансової системи; умовами зовнішнього фінансуванням,

отримання якого зобов'язує держав проводити реформи та виконувати інші міжнародні зобов'язання, що певним чином обмежує їх суверенну волю не тільки у фінансовій сфері.

11. На сучасному етапі в міжнародному фінансовому правопорядку сформувалася багаторівнева система міжнародних фінансових організацій універсального, регіонального та субрегіонального рівнів (G20 (РФС), МВФ, МБРР, МАР, МФК, БАГІ, МЦВІС, FATF, BCBS, IOSCO, IAIS, ЄБРР, АЗБР, МАБР, АфБР тощо), правовий вплив якої на формування міжнародного фінансового правопорядку здійснюється у таких напрямках: 1) моніторинг практики міжнародних фінансових правовідносин і виявлення глобальних проблем та ризиків; 2) розроблення міжнародних нормативно-правових норм з фінансових питань; 3) сприяння дотриманню існуючих та імплементації новостворених міжнародних фінансових стандартів у національне законодавство країн шляхом репутаційного «тиску» на держави та контрольні-наглядових заходів.

Критерій економічної потужності, який є умовою участі держав у G20 та покладений в основу «зваженого» голосування в органах МВФ й інших міжнародних фінансових організацій, зумовив формування організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку, в якому правова координація міжнародної фінансової системи здійснюється вузьким колом фінансово потужних країн. Ці держави, виступаючи головними донорами активів МВФ (й інших міжнародних фінансових організацій) та основними інвесторами для більшості країн, що розвиваються, в рамках G20: проводять фінансово-правову оцінку проблем міжнародної фінансової системи; обирають методи і способи їх подолання; дають завдання міжнародним фінансовим організаціям щодо розробки відповідних міжнародних фінансових стандартів; впливають на моніторинг їх виконання; створюють негативні наслідки для юрисдикцій, що їх не імплементують.

До особливостей фінансового правопорядку ЄС належать: 1) неоднорідність нормативно-правової складової фінансового правопорядку ЄС – зона євро не охоплює територію всіх держав-членів ЄС, що створює різне нормативно-правове навантаження відповідних положень установчих договорів ЄС на монетарну політику урядів країн-членів ЄС; 2) дуалістична природа фінансового права ЄС, норми якого регулюють відносини між країнами-членами ЄС та мають пряму дію на приватних осіб (наприклад, установчі договори та регламенти ЄС), обумовлює специфічний суб'єктний склад фінансового правопорядку ЄС: держави-члени ЄС, інституції ЄС, приватні юридичні особи, фізичні

особи; 3) до сучасних тенденцій у фінансовому правопорядку ЄС належать: взаємопроникнення національних фінансових систем держав-членів ЄС, мінімізація їх автономності, об'єднання фінансових ринків країн ЄС та формування глобального регіонального фінансового ринку ЄС.

12. Приватні юридичні особи (включаючи ТНК) та фізичні особи не належать до суб'єктів міжнародного фінансового права, оскільки: 1) не володіють самостійністю щодо права вступати у правовідносини з іншими суб'єктами міжнародного фінансового права (можуть отримати таке право тільки зі згоди держави своєї реєстрації, постійного перебування чи громадянства); 2) їх правовий статус, відносини та відповідальність не підпорядковуються прямо міжнародним правовим нормам; 3) не є учасниками міжнародних фінансових правовідносин (відносини між ними та суб'єктами міжнародного права належать до міжнародних приватноправових відносин); 4) не беруть участі у міжнародній правотворчості у сфері фінансів.

Міжнародним неурядовим фінансовим організаціям притаманні такі особливості: 1) від свого власного імені вступають із суб'єктами міжнародного права у відносини, які носять не разовий, а систематичний характер; 2) представляють колективну багатонаціональну волю національних суб'єктів та діють в рамках публічного інтересу міжнародної спільноти; 3) діяльність не має господарського характеру; 4) *de facto* визнаються суб'єктом міжнародного фінансового права іншими суб'єктами міжнародного права; 5) сприяють міжнародному співробітництву у фінансовій сфері, що є основним принципом міжнародного фінансового права; 6) беруть опосередковану участь у правотворчості. Ці особливості свідчать про наявність ознак міжнародної правосуб'єктності у міжнародних неурядових фінансових організацій в окремих фінансових відносинах, що є підставою вважати їх суб'єктами міжнародного фінансового права зі спеціальною правосуб'єктністю.

13. До основних недоліків міжнародного фінансового правопорядку належать: закріплення міжнародних фінансових стандартів у джерелах із слабкою зобов'язуючою силою, неналежна якість міжнародних фінансових стандартів; відсутність ефективного моніторингу за їх виконанням.

Основними напрямками вдосконалення організаційно-правового механізму міжнародного фінансового правопорядку є наступні: 1) підвищення ефективності міжнародного механізму моніторингу фінансового сектору країн шляхом його стандартизації; 2) інтенсифікація

моніторингу національних юрисдикцій щодо імплементації міжнародних фінансових стандартів: раз у 5 років для всіх країн; раз у рік для країн з системно значимими фінансовими секторами; 3) оприлюднення інформації про особливості фінансового сектору країн та відповідність національного законодавства міжнародним фінансовим стандартам; 4) покращення функціональності інформації, що міститься у звітах з моніторингу, шляхом її деталізації.

У довгостроковій перспективі доцільні макроструктурні зміни регуляторного середовища шляхом створення глобальної фінансової організації та прийняття єдиного кодифікаційного фінансового акту у формі багатостороннього міжнародного договору.

14. Фінансова політика України як суб'єкта міжнародного фінансового правопорядку детермінована: 1) імплементацією у національне законодавство норм міжнародного фінансового права, дотримання яких є основною передумовою входження у глобальний фінансово-правовий простір України як суб'єкта міжнародного фінансового правопорядку; 2) інтенсифікацією співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями; 3) адаптацією національного законодавства до європейських стандартів у рамках підписаної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС від 2014 р.; 4) національним фінансово-економічним інтересом (потребами у зовнішніх фінансових ресурсах); 5) закономірностями розвитку національної фінансової системи; 6) історичними та політичними чинниками. Зовнішня фінансова політика України як сучасної демократичної країни з ринковою економікою повинна формуватися на основі компромісу між національними інтересами у фінансовій сфері, міжнародними фінансовими зобов'язаннями та тенденціями розвитку міжнародного фінансового правопорядку в умовах фінансової глобалізації.

15. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, МБРР, МФК, ВСБС, FATF, MONEYVAL, IOSCO, IAIS та інші) здійснюється у двох основних напрямках: 1) розробка міжнародно-правових фінансових норм та консультативно-технічна підтримка щодо сприяння їх імплементації у національне законодавство; 2) фінансування (отримання позик, реструктуризація боргу, гарантування позик тощо).

Співпраці України з МВФ з 1992 по 2019 рік характерні особливості: 1) за весь час Україною було отримано фінансування за програмами: Системна трансформаційна позика (STF), Stand-by, Програма розширеного кредитування (EFF), Механізм розширеного фінансування (EFF); 2) за повнотою виконання зобов'язань України

перед МВФ весь період співробітництва поділяється на два етапи: а) програми з фінансування в період з 1992 по 2014 рік не були реалізовані відповідно до запланованих термінів, мало місце невиконання зобов'язань з боку українського уряду щодо проведення відповідних реформ (а іноді й недоброчесна поведінка); б) з 2014 по 2019 р. переважна більшість зобов'язань України щодо проведення реформ у рамках отриманих програм фінансування виконані. Фондом констатовалося відновлення фінансових запасів України, зростання довіри, відновлення макроекономічної стабільності, виважена фіскальна і грошово-кредитна політика.

Необхідні напрямки у співробітництві України з МВФ: 1) максимальне використання можливостей МВФ для сприяння розвитку країни шляхом проведення консультацій, вивчення результатів моніторингових досліджень МВФ та інших заходів; 2) концентрація ресурсів МВФ на стратегічних напрямках реалізації національної політики; 3) якісний аналіз проектної документації для визначення доцільності залучення вказаних фінансових ресурсів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дисертації:

1. Міжнародний фінансовий правопорядок: теоретичні засади та сучасний стан розвитку : монографія. Чернівці : Друк Арт, 2019. 560 с.
2. Вайцеховська О.Р. Історія зародження міжнародних фінансових відносин в стародавній період. *Митна справа*. 2014. № 6 (96) Частина 2, книга 1. С. 102-107.
3. Вайцеховська О.Р. Історія розвитку міжнародних фінансових відносин у період Середньовіччя. *Фінансове право*. 2015. № 1 (31). С. 9-12.
4. Вайцеховська О.Р. Історично-правові аспекти формування міжнародного фінансового права як галузі міжнародного права. *Публічне право*. 2015. № 2 (18). С. 207-213.
5. Вайцеховська О.Р. Міжнародний фінансовий правопорядок: структурно-інституційна характеристика. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 6. С. 51-56.
6. Вайцеховська О.Р. Діяльність міжнародних фінансових організацій та національний фінансовий суверенітет держав-членів: теоретико-правові аспекти. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 98-103.
7. Вайцеховська О.Р. Роль міжнародно-правового звичаю в

системі джерел міжнародного фінансового права. *Публічне право*. 2017. № 4 (28). С. 151-156.

8. Вайцеховська О.Р. Місце міжнародного фінансового права в системі міжнародного права: теоретико-правові аспекти. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12 (262). С. 284-288.

9. Вайцеховська О.Р. Правова природа комерційних угод між державами та іноземними приватними юридичними особами. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 264-267.

10. Вайцеховська О.Р. Суб'єкти міжнародного фінансового права: теоретичні та практичні питання міжнародної правосуб'єктності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 1. Т. 2. С. 163-167.

11. Вайцеховська О.Р. Питання міжнародної правосуб'єктності міжнародних неурядових фінансових організацій. *Актуальні проблеми держави і права*. 2018. № 80. С.15-20.

12. Вайцеховська О.Р. Зовнішні функції держави у сфері міжнародних фінансових правовідносин як спосіб реалізації внутрішньодержавного фінансового інтересу. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2018. Вип. 1. Т. 2. С. 214-218.

13. Вайцеховська О.Р. Фінансовий суверенітет держави як суб'єкта міжнародного фінансового права в умовах економічної глобалізації. *Альманах міжнародного права*. 2018. Вип. 19. С. 24-31.

14. Вайцеховська О.Р. Міжнародний правовий порядок: поняття та сутнісні ознаки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 181-186.

15. Вайцеховська О.Р. Особливості та сучасні тенденції розвитку міжнародного правопорядку. *Право і суспільство*. 2018. № 6. С. 235-240.

16. Вайцеховська О.Р. Особливості реалізації принципу суверенної рівності держав в сучасному міжнародному фінансовому праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2018. № 82. С. 40-46.

17. Вайцеховська О.Р. Принципи невтручання у внутрішні справи держав та незастосування сили чи погрози силою в міжнародному фінансовому праві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С.205-208.

18. Вайцеховська О.Р. Фінансова національна безпека як складова фінансового суверенітету. *Публічне право*. 2019. № 1 (33). С. 96-102.

19. Вайцеховська О.Р. Інституційні основи міжнародного фінансового правопорядку: шляхи вдосконалення. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5 (279). С. 337-342.

20. Вайцеховська О.Р. Предмет регулювання міжнародного

фінансового права. *Visegrad journal on human rights*. 2017. № 5. С. 36-41.

21. Вайцеховська О.Р. Международно-правовой обычай в системе источников международного финансового права. *Legea și Viata*. 2019. Iulie. С. 22-26.

22. Вайцеховська О.Р. Сучасний міжнародний фінансовий правопорядок: актуальні проблеми та шляхи реформування. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 3 (vol. 1). С. 48-53.

23. Vaitsekhovska O. To the questions of the international legal personality of subnational entities in the international financial legal order. *Legea și Viata*. 2019. Septembrie. С. 27-31.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження

24. Вайцеховська О.Р. Концептуальні аспекти генезису міжнародного фінансового права як правової основи формування міжнародного фінансового правопорядку: антропоцентричний аспект. *Антропосоціокультурна природа права* : матеріали наукової конференції, 25-27 жовтня 2016 р. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. С.477-480.

25. Вайцеховська О.Р. Угода про асоціацію України з ЄС як правове підґрунтя адаптації банківського законодавства України до європейських стандартів. *Теорія та практика адаптації законодавства України про банківську діяльність до законодавства Європейського Союзу* : матеріали наук.-практичної конф., 3 листопада 2017 р. Київ : Нац. ун-т імені Т.Шевченка, 2017.

26. Vaitsekhovska O. Financial National Security as the Main Component of the State Financial Sovereignty. *Ethical & Social Dimensions on Public Administration & Law* : 3rd edition of International Conference. April 26-29th 2018. Suceava (Romania) : LUMEN Associaton. 2018. P.332-333.

27. Вайцеховська О.Р. Співвідношення понять «міжнародний правопорядок», «міжнародний порядок» та «світовий порядок». *Публічне право України: пошук оптимальних моделей правового регулювання* : матеріали міжнародної науково-практичної конф., 9-10 листопада 2018 р. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С.22-25.

28. Вайцеховська О.Р. Акти міжнародних організацій як джерело міжнародного права в контексті теорії «м'якого права». *Юридична наука в сучасному світі: здобутки та перспективи* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф., 27 вересня 2019 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 126-129.

29. Вайцеховська О.Р. Україна як суб'єкт міжнародного

фінансового правопорядку: актуальні проблеми та перспективи розвитку. *Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф., 4-5 жовтня 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 108-111.

АНОТАЦІЯ

Вайцеховська О.Р. Міжнародний фінансовий правопорядок: теоретичні засади та актуальні проблеми в умовах глобалізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 «Міжнародне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2020.

У дисертації визначено види міжнародних фінансових відносин, що входять до предмету правового регулювання міжнародного фінансового права. Досліджено правову природу, виявлено ознаки та сформульовано визначення поняття «міжнародний фінансовий правопорядок». Проаналізовано співвідношення міжнародного фінансового права і міжнародного економічного права.

Досліджено принципи міжнародного фінансового права, виявлено особливості їх реалізації у сучасному міжнародному фінансовому правопорядку. Розкрито правову природу та види міжнародних договорів з фінансових питань. Досліджено міжнародно-правовий звичай як джерело міжнародного фінансового права. Розглянуто вплив судових і арбітражних рішень на формування міжнародного фінансового правопорядку, визначено їх функції та ознаки. Проаналізовано особливості правової природи актів міжнародних фінансових організацій в контексті теорії «м'якого права», встановлено чинники *de jure* і *de facto*, що зумовлюють їх виконання державами.

Визначено ознаки міжнародної правосуб'єктності, розглянуто їх наявність у суб'єктів фінансових правовідносин міжнародного характеру. Проаналізовано правовий статус держави як суб'єкта міжнародного фінансового правопорядку. Досліджено правосуб'єктність міжнародних фінансових організацій універсального і регіонального рівнів, їх роль у сучасному міжнародному фінансовому правопорядку. Визначено особливості фінансового правопорядку ЄС. Досліджено правовий статус міжнародних неурядових фінансових організацій, субнаціональних осіб, ТНК і фізичних осіб у міжнародному

фінансовому правопорядку. Проаналізовано недоліки організаційно-правового механізму сучасного міжнародного фінансового правопорядку, запропоновано напрямки його реформування.

Визначено чинники, що детермінують формування фінансової політики України як суб'єкта міжнародного фінансового права. Досліджено міжнародно-правові засади та форми співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями.

Ключові слова: міжнародний фінансовий правопорядок, міжнародне фінансове право, міжнародна фінансова організація, міжнародні фінансові правовідносини, фінансова глобалізація, фінансовий суверенітет, фінансова політика України.

АННОТАЦИЯ

Вайцеховская О.Р. Международный финансовый правопорядок: теоретические основы и актуальные проблемы в условиях глобализации. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.11 «Международное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2020.

В диссертации определены виды международных финансовых отношений, которые составляют предмет правового регулирования международного финансового права. Исследована правовая природа, выявлены признаки и сформулировано определение *международного финансового правопорядка*. Проанализировано соотношение международного финансового права и международного экономического права.

Исследованы принципы международного финансового права, выявлено специфику их реализации в современном международном финансовом правопорядке. Раскрыты правовая природа и виды международных договоров по финансовым вопросам. Исследован международно-правовой обычай как источник международного финансового права. Рассмотрено влияние судебных и арбитражных решений на формирование международного финансового правопорядка, определены их функции и признаки. Проанализированы особенности правовой природы актов международных финансовых организаций в контексте теории «мягкого права», установлены факторы *de jure* и *de facto*, обуславливающие их исполнение государствами.

Определены признаки международной правосубъектности, рассмотрено их наличие у субъектов финансовых правоотношений международного характера. Проанализирован правовой статус государства как субъекта международного финансового правопорядка. Исследована правосубъектность международных финансовых организаций универсального и регионального уровней, их роль в современном международном финансовом правопорядке. Определены особенности финансового правопорядка ЕС. Исследован правовой статус международных неправительственных финансовых организаций, субнациональных лиц, ТНК и физических лиц в современном международном финансовом правопорядке. Проанализированы основные недостатки современного организационно-правового механизма международного финансового правопорядка, предложены направления его реформирования.

Определены факторы, которые детерминируют формирование финансовой политики Украины как субъекта международного финансового правопорядка. Исследованы международно-правовые основы и формы сотрудничества Украины с международными финансовыми организациями.

Ключевые слова: международный финансовый правопорядок, международное финансовое право, международная финансовая организация, международные финансовые правоотношения, финансовая глобализация, финансовый суверенитет, финансовая политика Украины.

ABSTRACT

Vaitsekhovska O.R. International Financial Legal Order: Theoretical Foundations and Current Issues in the Context of Globalization. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

The dissertation for the Doctor of Law degree in the specialty 12.00.11 «International law». – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2020.

The thesis investigates the legal nature of the international financial law and specifies types of international financial relations that are the subject to the international financial law legal regulation. The concept of the international financial order has been developed based on the existing scientific approaches to the notions of legal order and international legal order. Significant features of this concept are distinguished, its components are identified and links between them are determined. The research substantiates the branch independence of the international financial law and

studies its correlation with the international economic law.

The principles of the international financial law are examined in the research and the peculiarities of their implementation in the modern international financial legal order are revealed. The legal nature and types of international agreements on financial issues are disclosed. The specifics of contractual relations between the IMF and its member states on the problems of obtaining financing are determined. The place of the international legal custom in the system of sources of international financial law is investigated, the particularities of formation of international legal custom in the international financial legal order are established, and the concept of “instant custom” is assessed. The influence of judicial and arbitral decisions on the formation of the international financial legal order, their functions and features are also considered. The specificity of the legal nature of acts of international financial organizations is investigated within the framework of the theory of “soft law” as well as it is studied their regulatory role in the modern international financial legal order in the course of globalization and the growth of system risks.

The characteristics of the subject of international financial law are determined in the thesis. The legal status of the state as a subject of international financial legal relations, the legal foundations of the financial sovereignty of the state, the tendency to apply limited immunity of states in financial legal relations with individuals are analyzed. The system of international financial institutions of universal, regional and sub-regional levels is studied. The legal characterization of the elements of the legal personality of international financial institutions is performed. The features of the international financial legal order of the European Union are determined. The legal status of international non-governmental financial organizations, sub-national entities, TNCs and individuals in the current international financial legal order is analyzed.

Based on the legal analysis of legislative and institutional components of the international financial legal order the author has identified the main shortcomings of the legal regulation of international financial relations and has outlined main directions of reforming to minimize them.

The peculiarities of formation of the domestic and foreign financial policy of Ukraine as a subject of international financial legal order are thoroughly studied and the main directions of cooperation between Ukraine and subjects of international financial law are revealed.

Keywords: international financial legal order, international financial law, international financial organization, international financial relations, financial globalization, financial sovereignty, financial policy of Ukraine.

Підписано до друку 15.06.2020 р. Формат 60х90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 1,7. Облік.-вид. арк. 1,9.
Тираж 120 прим. Зам. № 766.

Друкарня Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77